

Шумотресава Црвени поток: Природно благо Таре

Тресет, магла и живот
у капима воде

НАЦИОНАЛНИ ПАРК ТАРА

Тара је прави драгуљ српске природе – планина дубоких шума, кањона и јединствених екосистема који сведоче о снази и лепоти нетакнуте природе.

Планина Тара налази се на крајњем западу Србије, у оквиру лактастог тока реке Дрине. Њен масив чине две предеоне целине: Равна Тара (са подручјима Митровац, Рачанска Шљивовица и Калуђерске Баре) и Висока Тара (Црни Врх и Звијезда). Планина Звијезда, смештена у најужем делу масива, природно је одвојена клисуром Дервенте.

Тара спада у средње високе планине, са просечном надморском висином од око 1200 метара. Њену морфологију обележавају бројни кањони и клисуре, међу којима доминира кањон реке Дрине, чије падине достижу и до 1000 метара висине.

Тара је једна од ретких планина у Србији са очуваним изворним шумским екосистемима. Простор планине одликује се високим биолошким диверзитетом, као и присуством реликтних, ендемских и ретких врста флоре и фауне. Планина је типично шумско подручје, доминирају мешовите шуме букве, јеле и смрче, које спадају међу најочуваније и најпродуктивније у земљи.

На подручју Таре може се наћи готово трећина укупне флоре Србије, са више од 1200 биљних врста, од којих је 76 ендемског карактера. Најпознатија међу њима је Панчићева оморица (*Picea omorika*), ендемо-реликтна врста четинара коју је 1875. године открио ботаничар Јосиф Панчић управо на Тари. Сва њена станишта данас су строго заштићена у оквиру режима првог степена заштите.

Захваљујући својим природним вредностима, Тара је 1981. године проглашена Националним парком. Данашња површина НП Тара износи 24.991,82 хектара. На овом простору примењују се три режима заштите различитог степена, у зависности од значаја и осетљивости екосистема. Најнижа тачка парка је Врело у Перућцу (228 м), а највиша Козји рид (1591 м).

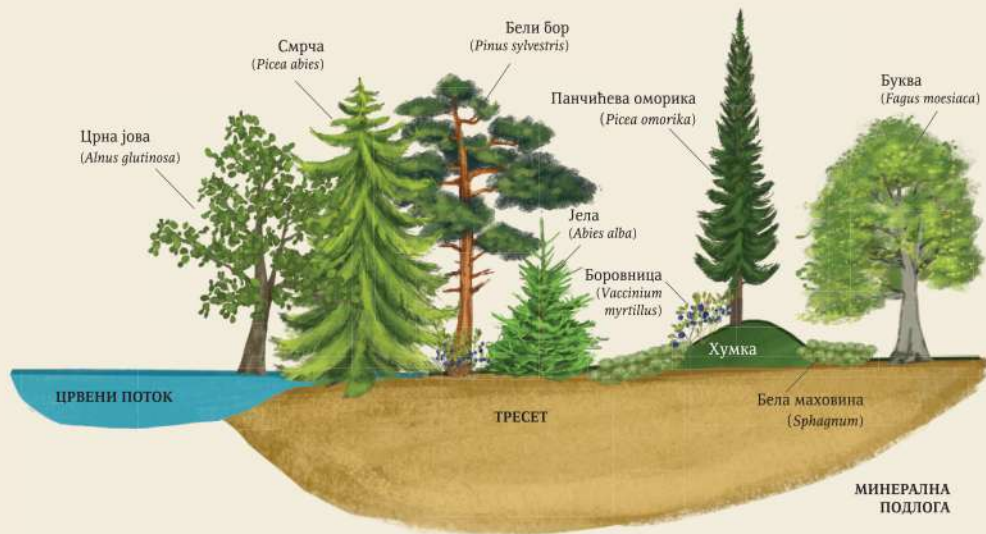

#ЕУ
ЗА ТЕБЕ

Шведска
Sverige

4 м дебљина
слоја тресета

1 мм годишња
акумулација тресета

ШУМОТРЕСАВА ЦРВЕНИ ПОТОК

Црвени поток представља један од највреднијих микролокалитета Националног парка Тара – јединствен пример споја тресетишта, прашумског екосистема и станишта Панчићеве оморике, који сведочи о биолошкој разноврсности и природној вредности овог подручја.

Тресаве на Тари представљају ретка и драгоцену станишта, јер су прибежишта бореалних врста на крајњем југу њиховог ареала. Посебне су по томе што се налазе на релативно малим надморским висинама, што их издваја у оквиру југа Европе. Најпознатије су Црвени поток и Мала Батура.

Црвени поток је шумска тресавица прашумског типа у централном делу Националног парка Тара на висоравани Митровац. Назив је добила по истоименом потоку који тече преко црвене глине и добија црвену боју. **Стара је 10.000 година, са слојевима тресета дебљине и до 4 метра.**

Овај екосистем је богат биодиверзитетом и састоји се од великог броја дрвенастих и жбунастих врста као што су смрча, јела и буква, црна јова, боровница, али и зељастих биљних врста, укључујући дивље орхидеје. Ову прашуму настанују и ретка планинска ровчица (*Sorex alpinus*) и евроазијски тропрсти детлић (*Picoides tridactylus*).

Адаптација дрвећа

Тресетишта имају посебне хидролошке и земљишне услове, па се биљке морају прилагодити животу у влажном тлу. Дрвеће у овим стаништима развија плитак и широко разгранат коренов систем који се простире близу површине.

Хумке на тресетишту

Хумке су мале уздигнуте гомиле тресета које настају спорим труљењем биљних остатака. На њима успевају биљке које не подносе потпуно потопљено тло, па су често богатије вегетацијом од околног тресетишта.

Биљни свет

Поред оморице, Црвени поток је важно станиште белих маховина које су све угроженије услед смањеног водног режима, суша, климатских промена и гажења посетилаца.

На локалитету је заступљена специфична шумска заједница састављена од оморице, јеле (*Abies alba*), смрче (*Picea abies*), букве (*Fagus moesiaca*) и црне јове (*Alnus glutinosa*), са жбунастим врстама. Од орхидеја се јављају *Platanthera bifolia*, *Dactylorhiza saccifera*, *Epipactis helleborine* и друге.

Посебно место заузимају хигрофите које указују на високу влажност станишта: *Caltha palustris*, *Juncus glaucus*, *Juncus effusus*, *Equisetum hiemale*, *Lysimachia nummularia* и бројне маховине.

Тресетнице (*Sphagnum* spp.) или беле маховине једне су од најзанимљивијих биљака Националног парка Тара. Припадају групи копнених биљака које расту на влажним и замочвареним стаништима у хладнијим и свежијим подручјима.

У свету постоји око 250 врста сфагнума, у Европи око 50, на Балкану 35, а у Србији је до сада забележено 25 врста.

Зашто су посебне?

- Расту као малени јастучићи у бојама од зелене и жуте до црвенкасте и љубичасте. У сушним периодима често изгледају беличасто.

- Немају праве коренчиће – само стабљику и листиће. Доњи део биљке одумиरे и ствара тресет, док горњи наставља да расте.

- Њихова тела имају ретортне ћелије које упијају и до 20 пута више воде од своје тежине, делујући као природни биосунђери који задржавају влагу и обезбеђују услове за живот многих организама.

Зашто су важне?

- Граде тресаве – ретка и драгоцену станишта овог дела Европе.

- Један су од најстаријих живих сведока периода након леденог доба.

- Све врсте сфагнума су заштићене у Европи, а њихова станишта представљају реликтне остатке бореалне вегетације из Плеистоцена.

У резервату Црвени поток данас се могу видети следеће врсте: *Sphagnum squarrosum*, *Sphagnum palustre*, *Sphagnum girgensohnii*, а изузетно ретко и *Sphagnum rubellum*.

Животињски свет

Црвени поток је значајно станиште великог броја животиња. Овде је забележен налаз веома ретке планинске ровчице (*Sorex alpinus*), што потврђује еколошку вредност ове шумотресаве.

Од глодара и бубоједа присутни су: жутогрли миш (*Apodemus flavicollis*), риђа волухарица (*Myodes glareolus*), шумска ровчица (*Sorex araneus*) и водена ровчица (*Neomys fodiens*). У вишим деловима станишта јављају се мрки медвед (*Ursus arctos*), вук (*Canis lupus*) и срна (*Capreolus capreolus*).

Птице: тропрсти детлић (*Picoides tridactylus*), јелова сеница (*Periparus ater*), лешњикара (*Nucifraga caryocatactes*), краљић (*Regulus regulus*), обични кос (*Turdus viscivorus*) и дугорепа сова (*Strix uralensis*). Од водоземаца и гмизаваца јављају се жаба травњача (*Rana temporaria*) и живородни гуштер (*Zootoca vivipara*).

Гљиве Црвеног потока

Иако је планина Тара релативно мало истражена у погледу гљива, познато је да је Црвени поток најистраженији миколошки локалитет. Услови станишта – просечна месечна количина падавина 96 мм, влажност ваздуха 81% и хумусно влажно земљиште – омогућавају велики развој гљива. Присутне су и гљиве које указују на старе, очуване шуме: *Hericium alpestre*, *Ischnoderma benzoinum* и *Ruscoporellus fulgens*.

На простору НП Тара утврђено је готово 300 врста макрогљива, док је само на Црвеном потоку регистровано 272 врсте, међу којима и неке врло ретке: *Vibrisea truncorum*, *Caloscypha fulgens*, *Hericium coralloides*.

Јелов труд

Мухара

Мрки медвед

Црна јова

Боровница

Срна

Планинска ровчица

Тропрсти детлић

Гудијера

Каћун

Живородни гуштер

Вук

Панчићева оморика

Како настају тресаве

Тресаве су влажна станишта где се током векова накупља тресет - слабо разложена органска материја маховина *Sphagnum*. Слој тресета мора бити најмање 30 cm дебео да би се подручје сматрало тресетиштем. Маховине тресетнице стално расту одозго, док доњи делови одумиру. Без кисеоника, те мртве маховине се не разлажу већ се таложе и полако стварају тресет - само неколико милиметара годишње. Тресаве изгледају као „живи тепих“ од милиона ситних маховина које упијају влагу и чине површину благо брежуљкастом. Нека тресетишта стара су више од 10.000 година.

Тресава – посебна врста влажног станишта стално засићена водом атмосферског или подземног порекла. Њено тло чине одумрли и делимично разложени остаци маховина и биљака, који се називају тресет.

Тресет – тамносмеђа до црна земља настала од остатака маховина и биљака.

Влажно станиште – подручје трајно или повремено засићено водом (bare, ритови, мочваре, тресаве...).

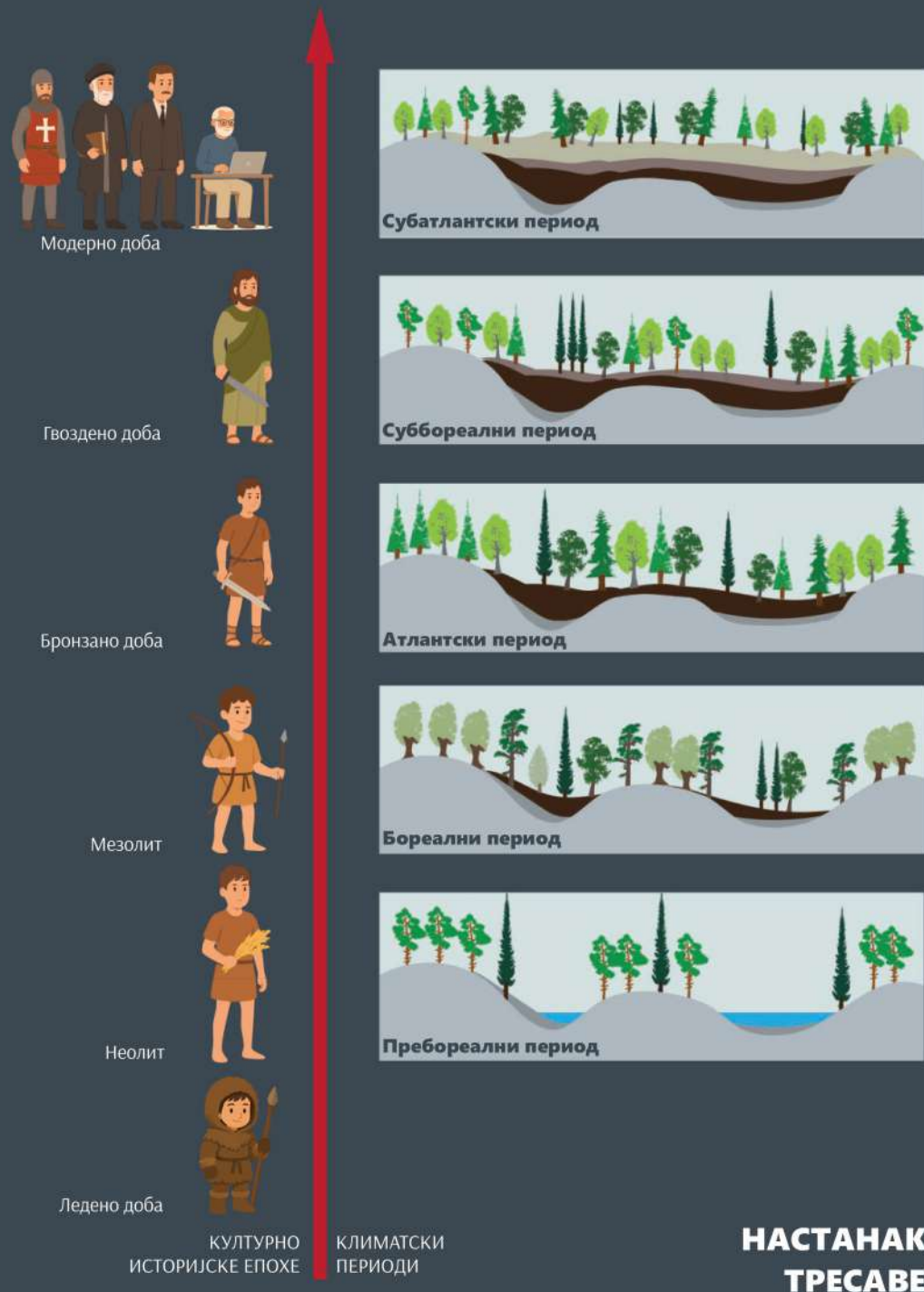
Значај тресава

Природна складишта угљеника – Тресетишта чувају огромне количине CO₂ и тиме ублажавају климатске промене. Складиште дупло више угљеника него све шуме на Земљи.

Записи прошлости – У тресету се чувају остаци биљака, животиња и полена старих хиљадама година – као природна архива климе и живота. Да буде у боксу

Складишта воде – Маховине тресетнице упијају и задржавају воду (до 20 пута више од своје тежине), спречавајући суше и поплаве.

Богат биодиверзитет – Тресаве су уточиште ретких биљака, гљива и животиња, па имају непроцењив значај за природу и климу.

**НАСТАНАК
ТРЕСАВЕ**

ОБНОВА ШУМОТРЕСАВЕ „ЦРВЕНИ ПОТОК“

Шумска тресавица „Црвени поток“ један је од најређих и највреднијих екосистема у Србији. Последњих година овај простор суочава се са недостатком воде, изазваним климатским променама, бржим топљењем снега и нарастањем агресивном вегетацијом. Уз људски притисак и гажење, ови фактори довели су до нестанка маховина које чине основу тресаве. Ако се ништа не предузме, постоји опасност да овај јединствени екосистем заувек нестане.

Како је започета обнова?

Национални парк Тара је током 2024. године започео активности на очувању и обнови овог станишта:

- Посађено је 40 садница Панчићеве оморице, узгојених из семена сакупљеног 2021. године.
- Сprovedен је пројекат „Обнова влажних станишта у НП Тара иновативним технологијама“, у оквиру ког су 2025. реализоване следеће мере:
- Постављени су хватачи магле ради обезбеђивања додатне влаге.
- Засејане су аутохтоне маховине рода *Sphagnum*, произведене у лабораторији.
- Уклања се агресивна вегетација, нарочито дивља купина (*Rubus hirtus*).

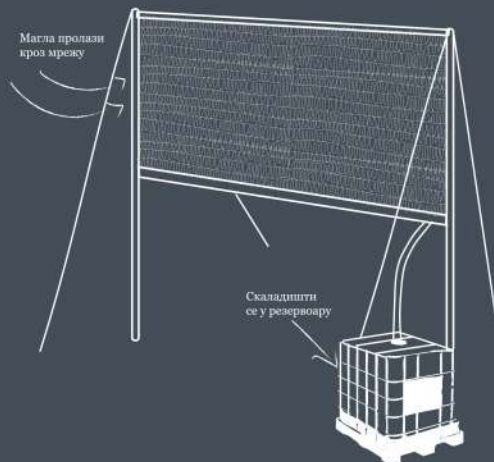
Ревитализација шумотресаве Црвени поток

Да би се ревитализовао кључни екосистем резервата, било је неопходно спровести активности на умножавању тресетница ван њихових природних станишта (*ex situ*). У том циљу, започето је умножавање тресетница у контролисаним условима Ботаничке баште у Београду, где је успостављен мали палударијум са влажним тресетом, умереном температуром и високом влажношћу ваздуха.

Поред тога, спроведена је и аксенична пропaгација тресетница у условима *in vitro*, чиме је омогућено добијање здравог и виталног биљног материјала. Пропагиране биљке су затим из Ботаничке баште пренете на подручје резервата Црвени поток, у специјално конструисаним кошарицама са подлогом од инертног материјала која дуге време задржава воду и обезбеђује стабилну влажност.

Кошарице су постављене на деловима резервата који су претходно очишћени од мезофилних биљака - врста које природно не припадају овом станишту, али су се прошириле услед дуготрајног исушивања подручја. Ови простори су предвиђени за додатно доводљавање кишницом и водом сакупљеном хватачима магле.

Очекује се да ће се тресетнице постепено ширити изван кошарица, што ће омогућити њихово природно размножавање и постепено потискивање агресивних врста. На овај начин се стварају повољни услови за повратак карактеристичних биљних и животињских врста шумотресавског екосистема резервата Црвени поток.

ХВАТАЧИ МАГЛЕ

Тресетишта се обнављају споро и лако нарушавају, зато је свака кап воде ухваћена маглом — кап живота.

Хватач магле постављен је на ивици шумотресаве Црвени поток у оквиру пројекта „Обнављање влажних станишта у Националном парку Тара иновативним методама“ (2025). Његов задатак је да помогне у обнови тресетишта и сфагнум маховина (Sphagnum) — хватањем воде из ваздуха у облику магле. Сакупљена вода користи се током сушних периода како би се очувала влажност тла и омогућио опстанак овог ретког екосистема. Локација Митровац је изабрана јер има велики број магловитих дана — око 86 годишње, што чини услове идеалним за рад система.

Како раде хватачи магле?

Хватачи магле опонашају природне процесе и представљају еколошки и одржив начин прикупљања воде. Магла пролази кроз специјалну мрежу на којој се ситне капљице задржавају, спајају и сливају у колекторе. Из колектора вода иде у систем за наводњавање око 10 хектара тресетишта. Дневно се може сакупити до 10 литара воде по квадратном метру, а током године и до 10 тона воде. Свака кап је важна — јер значи живот за белу маховину и цео биљни и животињски свет тресаве.

Значај иновације

Ово је први систем ове врсте у Србији, намењен заштити природе и адаптацији на климатске промене. Како се очекују све чешћи сушни периоди и неуједначене падавине, прикупљена вода помаже очувању ретких врста које зависе од влажног тла. Захваљујући овом решењу, Национални парк Тара чува Црвени поток — једно од последњих очуваних тресетишта у Србији и свету.

За издавача: ЈП Национални парк Тара
Миленка Топаловића 3
+381 31 863 644
office@nptara.rs

Фотографије: Биљана Михајловић и архива НП Тара

Пројекат „Обнова влажних станишта у НП Тара применом иновативних технологија“ спроводи Национални парк Тара у партнерству Биолошким факултетом Универзитета у Београду уз финансијску подршку Шведске, односно Шведске агенције за међународни развој (СИДА) у оквиру иницијативе „ЕУ за Зелену агенду у Србији“. Ову иницијативу, уз техничку и финансијску подршку Европске уније и у партнерству са Министарством заштите животне средине, спроводи УНДП у сарадњи са Шведском и Европском инвестиционом банком (ЕИБ), уз додатна финансијска средства која су обезбедиле владе Шведске, Швајцарске и Србије.